

Maria Cudowska*

Prawa konsumenta w Polsce i USA – ujęcie komparatystyczne ze szczególnym uwzględnieniem procedur arbitrażowych

„*Konsumenci to my wszyscy*”

John F. Kennedy,
Kongres Stanów Zjednoczonych,
Waszyngton, 1962 r.

Wstęp

Na arenie międzynarodowej coraz częściej podnosi się kwestię, że konsumenci mogą cieszyć się coraz szerszym wachlarzem uprawnień, które chronią ich przed różnego rodzaju nadużyciami¹. Jednakże należy zauważyć, że reżimy prawne występujące na świecie różnią się od siebie i nie zawsze zapewniają ten sam stopień ochrony. W raporcie grupy Consumers International słusznie stwierdzono, że zapewnienie odpowiedniej ochrony wiąże się przede wszystkim z aspektem ekonomicznym i funkcjonowaniem gospodarki², można wnioskować więc, że im mniej rozwinięte państwo, tym mniej skuteczna będzie w nim ochrona prawna. W Polsce na prawo ochrony konsumentów składa się co najmniej 20 aktów prawnych³, spośród których najistotniejsza jest Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta⁴. Tworzą one kompleksowy system, który wraz z unijnymi regulacjami, eliminuje niedozwolone klauzule umowne z polskiego obrotu prawnego, kieruje zasadami postępowania w przypadku nieprawidłowości w umowach, a przede wszystkim ułatwia postępowania koncyliacyjne takie, jak arbitraż. Natomiast w Stanach Zjednoczonych prawo ochrony konsumentów jest prawem stanowym, które

* Doktorantka w Zakładzie Prawa Cywilnego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

¹ S. Chen, *Consumer Protection Initiatives Across The Globe*, „Loy. Consumer L. Rev.”, 2014, nr 27, s. 178.

² Ibidem.

³ Pełna lista aktów prawnych znajduje się na stronie Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, tryb dostępu: https://uokik.gov.pl/ochrona_konsumentow_.php [06.01.2017].

⁴ (Dz. U. z 2014 r. poz. 827).

w dużej mierze oparte jest na jednolitym kodeksie handlowym (ang. UCC, *Uniform Commercial Code*)⁵.

Statystyki pokazują, że sądy arbitrażowe w Polsce rozpoznają około tysiąca spraw rocznie, zaś do sądów powszechnych z każdym nowym rokiem wpływa przynajmniej kilka milionów nowych spraw⁶. Pomimo wzrostu zainteresowania arbitrażem w Polsce, generalnie kraj jest daleko w tyle w porównaniu do państw Europy Zachodniej. Wraz z umiędzynarodowieniem obrotu prawnego, można w przyszłości spodziewać się wzrostu zainteresowania postępowaniami arbitrażowymi, szczególnie w sporach konsumenckich. W kontekście wieloletniej współpracy gospodarczej Polski i Stanów Zjednoczonych, warto zastanowić się nad przyszłością tej instytucji w polskim obrocie prawnym, a także przeanalizować podobieństwa i różnice w systemie amerykańskim, co może się przyczynić do bardziej efektywnej pracy sądów arbitrażowych. Na potrzeby niniejszego opracowania zostanie omówiona instytucja arbitrażu konsumenckiego w Polsce i w Stanach Zjednoczonych pod kątem efektywności tej instytucji prawnej, a także wpływ umiędzynarodowienia obrotu prawnego na rozwój koncyliacyjnych metod rozwiązywania sporów.

Kontekst gospodarczy – współpraca Polski i Stanów Zjednoczonych

Mając na uwadze obecne relacje panujące między Polską a Stanami Zjednoczonymi, warto wspomnieć, że w 2015 roku obchodzono 25-lecie polsko-amerykańskich relacji gospodarczych. Zgodnie z raportem Amerykańskiej Izby Handlowej w Polsce i KPMG International w Polsce, amerykańskie firmy należące do bezpośrednich i pośrednich inwestorów, działające w Polsce w branży dóbr konsumpcyjnych zatrudniają tu co najmniej 26 tys. osób, a ich roczne przychody szacuje się na minimum 28 mld złotych. Niewątpliwie stanowi to duży wkład w polską gospodarkę. Przykładowymi firmami działającymi na rynku Polskim są koncerny takie jak Colgate-Palmolive Poland, HJ Heinz, Mars Polska, czy też Coca-Cola

⁵ Przepisy *Uniform Commercial Code* są dostępne między innymi na stronie: <https://www.law.cornell.edu/ucc> [06.01.2017].

⁶ J. Krzemiński, *Przyszłość arbitrażu konsumenckiego – zapis na polski sąd polubowny jako niedozwolone postanowienie w umowach z konsumentami*, [w:] *Prawo konsumenckie w praktyce*, M. Czarnecka, T. Skoczny (red.), Warszawa 2016, s. 32.

Poland⁷. Dodatkowo, wraz ze wzrostem inwestycji amerykańskich na rynku Polskim i ich wpływie na Polską gospodarkę, warto przytoczyć dane organizacji Consumer International, która zrzesza około 81 organizacji konsumenckich z całego świata. Wyróżniła ona 3 główne czynniki, które szkodliwie oddziałują na konsumentów na całym świecie. W 27% są to czynniki mające związek z rozwojem i gospodarką, w 20% jest to brak odpowiednich regulacji prawnych, zaś w 15% jest to niezadowalająca jakość produktów⁸.

Ochrona konsumenta a rozstrzyganie sporów

Znaczenie i potrzeba ochrony konsumentów pozostają kwestiami bezspornymi – niezależnie od tego, czy dzieje się to na podstawie odrębnych przepisów, jak to odbywa się w Europie, czy też na podstawie ogólnych zasad prawnych i stosowania powszechnego prawa umów, co ma miejsce w USA⁹. Z jednej strony mamy do czynienia z powszechnym przekonaniem, że konsumenci, jako słabsze strony umów zasługują na szczególną ochronę. Mimo to, doktryna wskazuje, że mimo uprzywilejowanej pozycji, konsumenci nie dochodzą swoich praw przed sądem, między innymi ze względu na błahość sprawy, niską wartość przedmiotu sprawy, czy po prostu zwykłą apatię¹⁰. A. Belohlavek wskazuje na równie ważny problem jakim jest fakt, że konsumenci często nadużywają tzw. „standardu ochrony.” Dla przykładu podaje sytuację, w której konsument aktywnie korzysta z towaru, przez co *de facto* osiąga cel zawartej umowy, tylko po to, aby dany towar w ustawowym terminie zwrócić¹¹. Popularne zjawisko „wardrobingu” w krajach anglosaskich (i nie

⁷ Raport Amerykańskiej Izby Handlowej w Polsce: *Wspólny sukces! 25 lat polsko-amerykańskich relacji gospodarczych*, tryb dostępu: http://www.biznes.newseria.pl/files/1097841585/raport_amerykanskiej_izby_handlowej_w_polsce_i_kpmg_w_polsce.pdf [06.01.2017].

⁸ *State of Consumer Protection Survey: Summary 2014-2015*, tryb dostępu: <http://www.consumersinternational.org/media/1568496/ci-survey-summary-2015-english.pdf> [06.01.2017], s. 5.

⁹ A.J. Belohlavavek, *Ochrona Konsumentów w postępowaniu arbitrażowej*, Warszawa 2012, s. 7.

¹⁰ M. Rządkowski, *ADR w sporach konsumenckich w świetle implementacji dyrektywy 2013/11/UE*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2016, nr 3(35), s.1.

¹¹ A.J. Belohlavavek, op. cit., s. 7.

tylko), polegające na noszeniu ubioru przez określony czas, i zwracania go jako nowy, stanowi bardzo wyrazisty przykład jak konsumenci w odpowiedni sposób potrafią wykorzystywać przepisy prawne¹².

Mając na uwadze różnego rodzaju sytuacje występujące w międzynarodowym obrocie prawnym, należy patrzeć na problematykę ochrony praw konsumentów nie tylko w kontekście zapewnienia najwyższego standardu ochrony, ale również przez zwyczajny zdrowy rozsądek. Ze względu na dynamiczny rozwój ekonomiczno-społeczny, przejawiający się w rewolucji technologicznej, liberalizacji handlu, a przede wszystkim umiędzynarodowieniem obrotu prawnego i homogenizacji kultury globalnej¹³, społeczeństwo musi być bardziej świadome jak funkcjonują międzynarodowe mechanizmy prawne i w jaki sposób się nimi posługiwać, by działały na korzyść konsumentów, jednocześnie przyczyniając się do ujednoczenia prawa w tym zakresie.

Konsument

Posiłkując się definicją zawartą w polskim Kodeksie Cywilnym, konsumentem jest osoba fizyczna, dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową¹⁴.

W tym miejscu warto jest również przytoczyć definicję funkcjonującą w unijnym obrocie prawnym. Warto podkreślić, że problematyka różnorodnego definiowania pojęcia konsumenta w Unii Europejskiej jest zagadnieniem bardzo szerokim¹⁵. W Unii Europejskiej podstawowe znaczenie mają tzw. dyrektywy konsumenckie, które mają na

¹² Więcej o zjawisku *wardrobing* – zob. D. Buchanan, *Wardrobing: why returning worn clothes is the latest fashion*, tryb dostępu: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/nov/05/wardrobing-returning-worn-clothes-fashion-return-fraud-stores> [06.01.2017].

¹³ M. Rewizorski, *Globalizacja i jej przeciwnicy*, „Przegląd Politologiczny” 2011, nr 1, tryb dostępu: <https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/pp/pp-1-2011/049-064.pdf> [06.01.2017].

¹⁴ E. Gniewek, *Kodeks Cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 56.

¹⁵ Zob. K. Szczepańska, *Pojęcie konsumenta w „dyrektywach konsumenckich” Unii Europejskiej i orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – wybrane aspekty prawne*, tryb dostępu: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/13771/1/17_SZCZEPA%C5%83SKA.pdf. [12.03.2018].

celu ochronę konsumentów. Pojęciem konsumenta posługują się także traktaty, między innymi Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹⁶ oraz Karta Praw Podstawowych¹⁷. W porządku Europejskim kardynalne znaczenie ma Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów¹⁸, która w punkcie 17 wymienia czynniki które określają konsumenta:

„Definicja konsumenta powinna obejmować osoby fizyczne działające w celach niezwiązanych z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jednakże w przypadku umów o podwójnym charakterze, gdy umowa zawierana jest w celach, które częściowo są związane z działalnością handlową danej osoby, a częściowo nie są z nią związane, a cel handlowy jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, taka osoba również powinna być uznawana za konsumenta”¹⁹.

Jak zauważa R. Mańko, pomimo wielości porządków prawnych, znamienym jest, że większość ustawodawstw państw UE posiadają wspólny mianownik – mianowicie to, że konsumentem musi być osoba fizyczna, która działa poza zakresem swojej działalności gospodarczej²⁰. Dla kontrastu, *Black's Law Dictionary* definiuje konsumenta jako osobę, która kupuje dobra lub usługi dla użytku osobistego, rodzinnego lub domowego, bez woli odsprzedaży; osoba fizyczna, która używa danego produktu na własny użytek, a nie na użytek przedsiębiorstwa²¹. Nie jest to jedyna właściwa definicja obowiązująca w systemie *common law*, lecz jedna z wielu występujących w Amerykańskim porządku prawnym.

¹⁶ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 83, s. 47 z 30.03.2010 r.).

¹⁷ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, (Dz. Urz. UE C 83, s. 389 i nast. z 30.03.2010 r.)

¹⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE L 304/64), tryb dostępu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0083&from=PL> [01.03.2018].

¹⁹ Ibidem.

²⁰ R. Mańko, *The notion of 'consumer' in EU law*, Library Briefing of the European Parliament, 06.05.2013 r., s. 1, tryb dostępu: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf) [06.01.2017].

²¹ B.A. Garner (red.), *Black's Law Dictionary*, 8th edition, Thomson Reuters 2004, s. 335.

Okazuje się więc, że pojęcie konsumenta może być interpretowane w odmienny sposób, w zależności od dziedziny prawa i natury sporu²².

Arbitraż i *Arbitrability* (zdatność arbitrażowa sporów konsumenckich)

W doktrynie arbitraż definiowany jest w sposób jednorodny, jednakże istnieją definicje wąskie i szerokie. Najpełniej to pojęcie definiuje Andrzej W. Wiśniewski który określa arbitraż w następujący sposób: „Arbitraż polega na tym, że zwaśnione strony zgodnie wskazują osobę trzecią, która ma wydać wyrok rozstrzygający ich spór”²³. Dla porównania, arbitraż handlowy, podobnie jak arbitraż klasyczny, jest w swej istocie poddaniem pod kognicję sądu prywatnego (arbitrażowego) i wyłączeniem kognicji sądu państwowego, istniejącego, bądź przyszłego sporu prawnego, i wydanie wiążącego rozstrzygnięcia. Spór oczywiście ma charakter handlowy (gospodarczy), zaś umocowanie stron ma swoje źródło w woli stron²⁴. Zatem jako konstytutywne elementy arbitrażu należy wskazać, akt stron, wzajemne zobowiązanie stron do współdziałania z arbitrem, a także dobrowolne wykonanie wyroku przez strony. W szerokim znaczeniu, arbitraż konsumencki jest prywatną metodą rozwiązywania sporów, za którą odpowiedzialna jest osoba trzecia. Osobą trzecią, tudzież tzw. podmiotem trzecim jest sąd arbitrażowy²⁵.

W Polsce, zdatność czy też zdolność arbitrażowa jest w swej istocie właściwością sporu, której określenie pozwala ustalić, czy dany spór może być rozstrzygnięty przez sąd polubowny czy może być poddany kompetencji jurysdykcyjnej na mocy zapisu na sąd polubowny²⁶. Bez zdolności arbitrażowej nie jest możliwy zapis na sąd polubowny, gdyż stanowi to element obligatoryjny tej instytucji. Zdolność arbitrażową

²² Ibidem.

²³ A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce. Status prawny arbitrażu i arbitrów*, Warszawa 2011, s. 29.

²⁴ *Arbitraż Handlowy*, System Prawa Handlowego, Tom 8, A. Szumański (red.), Warszawa 2010, s. 6.

²⁵ Zob. K. Gajda-Roszczyńska, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów konsumenckich – arbitraż, wybrane zagadnienia (cz. III)*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 4, s. 29-50.

²⁶ *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, T. Ereciński (red.), Warszawa 2012, s. 675.

w sporach konsumenckich posiada przedsiębiorca i konsument²⁷. W Stanach Zjednoczonych *arbitrability* to w istocie również kompetencja trybunału arbitrażowego, czyli fakt, czy dany trybunał ma jurysdykcję, czy też jest właściwy, aby dany arbitraż przeprowadzić²⁸.

Cechą charakterystyczną sporów konsumenckich jest to, że taki spór ma zdolność arbitrażową, gdy umowa arbitrażowa (klauzula arbitrażowa) została indywidualnie wynegocjowana z konsumentem²⁹. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej arbitraż w sprawach konsumenckich jest możliwy, ale jego koncepcja może się różnić w zależności od państwa członkowskiego³⁰. W polskim porządku prawnym sprawa może być poddana pod rozstrzygnięcie arbitrów zgodnie z art. 1157 k.p.c.³¹ W kontekście rozstrzygania sporów konsumenckich, zastosowanie ma tytuł V k.p.c. dotyczący postępowania przed sądem polubownym. Z regulacji w nim zawartych wynika, że strony mają większą swobodę ze względu na odformalizowany charakter postępowania³².

W tej kwestii wypowiedział się również polski Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2007 r.³³, stwierdzając, że naruszenie podstawowych zasad ochrony konsumentów stanowi przesłankę odmowy uznania i wykonania zagranicznego orzeczenia arbitrażowego zgodnie z konwencją nowojorską (*Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards*³⁴).

²⁷ Zob. K. Gajda-Roszczyńska, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów konsumenckich – arbitraż, wybrane zagadnienia (cz. III)*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 4, s. 29-50.

²⁸ A. W. Wiśniewski, op. cit., s. 30.

²⁹ Zob. M. Pietraszewski, *Zapis na sąd polubowny jako klauzula abuzywna*, „Kwartalnik ADR”, 2010, Nr 2(10).

³⁰ A. J. Belohlavavek, op. cit., s. 357.

³¹ (Dz.U. 164 nr 43 poz. 296.) Art. 1157: Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe - mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty.

³² A. W. Wiśniewski, op. cit., s. 30.

³³ Wyrok SN z dn. 22 lutego 2007 r. (200/06 z 22.2.2007).

³⁴ Zob. *Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards*, New York 1958, tryb dostępu: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-convention/New-York-Convention-E.pdf> [06.01.2017].

Postępowanie arbitrażowe

1. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

W systemie *common law* w Stanach Zjednoczonych, przez bardzo długi czas trwała dyskusja na temat obowiązkowych klauzul arbitrażowych w umowach konsumenckich. Klauzule te zobowiązują konsumentów do odbycia postępowania arbitrażowego i uniemożliwiają wejście na drogę sądową, co tworzy swoisty „prywatny system sądownictwa”³⁵. Wydawać się może, że dyskusja ta jest w pełni uzasadniona, gdyż od orzeczeń sądów arbitrażowych nie ma możliwości odwołania, a przede wszystkim ich decyzje nie mają mocy wiążącej. Z tego właśnie względu, wielkie przedsiębiorstwa w legalny sposób „odcinają” możliwość wejścia na drogę sądową konsumentom. Sami konsumenci też nie są zbyt przychylni procedurze arbitrażowej, gdyż uważają, że często w jej trakcie są popełniane błędy, zaś prawo do ponownego rozpatrzenia sprawy jest niezwykle istotne³⁶.

W kontekście polubownego rozwiązywania sporów nie sposób jest nie wspomnieć o tak zwanej „Amerykańskiej wyjątkowości” (*American exceptionalism*), która jest odzwierciedleniem polityki Stanów Zjednoczonych w odniesieniu nie tylko do samej legislacji, ale także „miłości” do wchodzenia na drogę sądową³⁷. Jednakże pomimo szeroko pojętej swobody kontraktowania i mimo wielu kontrowersji, sądy w Stanach Zjednoczonych są konsekwentne w egzekwowaniu klauzuli dotyczących arbitrażu zarówno w relacjach przedsiębiorca – przedsiębiorca (B2B – *business-to-business*), jak i w relacjach przedsiębiorca – konsument (B2C, *business-to-consumer*)³⁸. Jest to fundamentalna różnica w porównaniu do reguł panujących na rynku europejskim.

Konwencja nowojorska o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych), arbitraż pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami nie jest tak powszechny ze względu na gwarancje prawne

³⁵ R.M. Alderman, *What's Really Wrong with Forced Consumer Arbitration*, „Business Law Today” 2010, tryb dostępu: https://www.americanbar.org/publications/blt/2010/11/03_alderman.html [06.01.2017].

³⁶ W. Yu, *Direct to Arbitration: Enforcing Arbitration In Consumer Contracts*, „Supreme Court Preview” 2015, s. 180.

³⁷ A.J. Schmitz, *American Exceptionalism in Consumer Arbitration*, „Loyola University Chicago International Law Review” 2012, nr 10, s. 81.

³⁸ *Ibidem*.

egzekwowania praw konsumentów przez jednostki państwowe i brak równowagi w relacji konsument – przedsiębiorca³⁹. Biorąc pod uwagę te czynniki oraz globalizację rynków zbytu, konsumenci są pozostawieni w niepewności, czy faktycznie muszą się dostosowywać do klauzul arbitrażowych, które są coraz powszechniejsze, czy też mogą skorzystać z drogi sądowej.

Prawo ochrony konsumenta w Stanach Zjednoczonych jest prawem stanowym, które w większości przypadków zostało oparte na *Uniform Commercial Code* (dalej UCC). Na szczeblu federalnym, ochroną praw konsumentów zajmuje się *Federal Trade Commission*, zaś ustawy *Unfair and Deceptive Acts and Practices Statutes* stanowią swoistą „bazę” prawną dla wielu stanów, gwarantując ochronę konsumentów. Dodatkowo warto wspomnieć, że np. Konstytucja USA nie dotyka bezpośrednio praw i ochrony konsumentów, lecz niektóre zasady zawarte w niej są istotne w kontekście ich ochrony, włączając w to międzynarodowe transakcje. Zgodnie z art. 1 § 8 Konstytucji USA, Kongres Stanów Zjednoczonych ma poza tym szeroki, choć nie nieograniczony, wachlarz możliwości legislacyjnych, tworzenia „prawa niezbędnego do wykonywania i egzekwowania enumeratywnie wymienionych uprawnień”⁴⁰.

W Stanach Zjednoczonych powszechną praktyką jest inkorporowanie klauzuli arbitrażowych do umów, szczególnie ze względów praktycznych, takich jak szybkość i gwarancja prywatności. Dotyczy to w szczególności międzynarodowych sporów pomiędzy przedsiębiorcami, co jak już wcześniej zostało wspomniane, wynika z Konwencji Nowojorskiej⁴¹. Sama Konwencja Nowojorska została implementowana do porządku prawnego Stanów Zjednoczonych w rozdziale II Federalnej Ustawy o Postępowaniu Arbitrażowym (*Federal Arbitration Act – FAA*), zaś sądy amerykańskie z entuzjazmem stosują jej przepisy zarówno co do arbitrażu w relacji B2B, jak i B2C⁴². Jednakże Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych stwierdził, że standardy FAA mają być interpretowane *sensu stricto*, gdyż interpretując je *sensu largo* stany miałyby większą autonomię, co wpłynęłoby negatywnie na międzystanowy handel. Dalego

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ J. Delisle, E. Trujillo, *Consumer Protection in Transnational Contexts*, „The American Journal of Comparative Law” 2010, nr 58, s. 135.

⁴¹ A.J. Schmitz, op. cit., s. 88.

⁴² Ibidem.

też stany nie mogą samodzielnie regulować prawa dotyczącego arbitrażu konsumenckiego, ponad stosowne roszczenia wynikające z umowy. Inną ustawą regulującą arbitraż konsumencki jest Jednolity Akt Arbitrażowy (*Uniform Arbitration Act*), który wraz z FAA przyczynił się do wzrostu arbitrażu pracowniczego oraz konsumenckiego. Ponadto, istnieje wiele mechanizmów arbitrażowych, na podstawie których działa prywatny arbitraż konsumencki. Organizacje takie, jak *American Arbitration Association*⁴³ i *JAMS*⁴⁴ promulgowały protokoły regulujące uczciwość porozumień arbitrażowych dotyczące konsumentów i sporów pracowniczych. Pomimo szczytnych idei, protokoły te nie mają mocy obowiązującej w świetle prawa i brak jest mechanizmów, które gwarantowałyby ich egzekwowalność.

Ponadto, Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych przyjął strategię pro-biznesową i efektywnego wykonywania procedur arbitrażu konsumenckiego w głośnych sprawach *Stolt-Nielsen S.A v. Animalfeeds Int'l Corp*, oraz *AT&T Mobility, LL.C v. Conception*, i *Rent-A-Center v. Jackson*. Co istotne, Sąd w tych sprawach ograniczył możliwość kolektywnego czy też zbiorowego arbitrażu dla pokrzywdzonych konsumentów w sprawach z dużymi korporacjami, jakimi są np. sieci komunikacyjne takie, jak AT&T. Sąd Najwyższy również stwierdził, że wysokie koszty arbitrażu mogą uczynić klauzulę arbitrażową nieważną, ale nie wypowiedział się w kwestii standardów które w istocie regulowały kwestię kosztów arbitrażu⁴⁵.

2. Polska

Ze względu na rozległe uregulowania prawne dotyczące arbitrażu gospodarczego, istnieje pogląd, że nie wszystkie jego zalety da się przenieść na grunt relacji konsument – przedsiębiorca, gdyż arbitraż w klasycznym ujęciu winien być dostosowany do sporów pomiędzy równorzędnymi

⁴³ American Arbitration Association jest organizacją typu non-profit zajmująca się świadczeniem usług rozstrzygania sporów z wykorzystaniem metod z zakresu ADR. Strona internetowa organizacji: <https://www.adr.org/>.

⁴⁴ JAMS jest jedną z największych prywatnych organizacji zajmującą się świadczeniem usług z zakresu pozasądowego rozstrzygania sporów. Została założona w 1979 roku, i obecnie posiada zaplecze ok 350 pracowników świadczących usługi koncyliacyjne, w tym emerytowanych sędziów oraz prawników. Strona internetowa organizacji: <https://www.jamsadr.com/>.

⁴⁵ A.J. Schmitz, op. cit., s. 89.

stronami⁴⁶. Jest to stanowisko dość kontrowersyjne, i w kontekście sporów konsumenckich w Polsce, wydaje się jednak, że ze względu na uwarunkowanie zdatności arbitrażowej sporu, którą jest zdatność ugodowa, spory konsumenckie w pełni mogą być rozstrzygane w postępowaniu arbitrażowym zgodnie z art. 1157 k.p.c.⁴⁷

W Polsce największą popularnością cieszy się Bankowy Arbitraż Konsumentki, który działa przy związku Banków Polskich⁴⁸. Instytucja ta ma na celu polubowne rozstrzyganie sporów pomiędzy konsumentami-osobami fizycznymi będącymi klientami banków, a bankami. Arbiter bankowy może rozpoznać sprawę, której wartość sporu nie przekracza 8 tys. złotych i która powstała nie później, niż po dniu 1 lipca 2001 r. Postępowanie może być wszczęte wyłącznie na wniosek konsumenta, zaś orzeczenie arbitra jest ostateczne dla banku⁴⁹.

Poza popularnym Bankowym Arbitrażem Konsumentkim, w Polsce działają również polubowne sądy konsumenckie, które również cieszą się dużą popularnością. Polubowne sądy konsumenckie w Polsce powstały z inicjatywy Inspekcji Handlowej oraz Federacji Konsumentki przy ówczesnym Okręgowym Inspektoracie Inspekcji Handlowej w Warszawie w 1991 r.⁵⁰. Obecnie, arbitraż konsumencki, który jest świadczony przez Inspekcję Handlową, działa w 31 miejscach, zaś 16 stałych sądów polubownych działa przy wojewódzkich inspektorach Inspekcji Handlowej w miastach wojewódzkich⁵¹. Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów do mocnych stron stałych polubownych sądów konsumenckich, zalicza między innymi:

- szybkość postępowania,
- bezpłatność,
- proste zasady postępowania.

⁴⁶ *Raport: Polubowne Rozstrzyganie Sporów Konsumenckich w Polsce*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – Departament Inspekcji Handlowej oraz Departament Polityki Konsumentki, Europejskie Centrum Konsumentki ECK Polska, Warszawa 2014, s. 40.

⁴⁷ J. Krzeziński, *Przyszłość arbitrażu konsumenckiego – zapis na polski sąd polubowny jako niedozwolone postanowienie w umowach z konsumentami*, [w:] *Prawo Konsumentki w Praktyce*, T. Skoczny, M. Czarnecka (red.), Warszawa 2016, s. 32

⁴⁸ Zob. Centrum Prawa Bankowego i Informacji, tryb dostępu: http://www.cpb.pl/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=11&Itemid=30 [06.01.2017].

⁴⁹ Art. 2 Regulaminu Bankowego Arbitrażu Konsumentki, Załącznik do Uchwały nr 15, XVII Walnego Zgromadzenia ZBP z dnia 26 kwietnia 2006 r.

⁵⁰ *Raport: Polubowne Rozstrzyganie Sporów*, op. cit., s. 42.

⁵¹ *Ibidem*.

Do słabych stron stałych polubownych sądów konsumenckich zalicza zaś:

- brak świadomości ich istnienia, dostępności i zasad funkcjonowania (co może się wydawać w istocie nie ich słabą stroną, ale niską świadomością społeczną w ogóle),
- dobrowolny charakter sądu konsumenckiego,
- brak wystarczających środków finansowych na funkcjonowanie⁵².

Online Dispute Resolution (ODR)

Kluczową instytucją dla ochrony praw konsumentów wydaje się być również instytucja ODR – *online dispute resolution*, która rozwój zawdzięczamy UNCITRAL⁵³. (ODR, tzw. internetowe rozstrzygnięcie sporów lub rozstrzygnięcie sporów online)⁵⁴. Obecnie, III grupa robocza UNCITRAL przygotowuje modelową regulację ODR. Warto dla przykładu podać, jak miałyby wyglądać ta instytucja, której model zaproponowało Międzynarodowe Centrum Rozwiązywania Sporów, czyli oddział Amerykańskiego Stowarzyszenia Arbitrażowego (*International Centre for Dispute Resolution of American Arbitration Association*)⁵⁵.

Przykładowa procedura miałaby wyglądać następująco: skarżący (*claimant*) najpierw dokonuje rejestracji wraz z podaniem treści skargi na stronie internetowej, która jest platformą do zgłaszania skarg i zażaleń. Następnie oskarżony ma 12 dni na odpowiedź, która może być swojego rodzaju roszczeniem wzajemnym (*counterclaim*). Skarżący ponownie otrzymuje 12 dni na odniesienie się do odpowiedzi oskarżonego. Następnie 12 dni trwa faza negocjacji online pomiędzy stronami. Jeśli nie osiągną one porozumienia, zaczyna się arbitraż. Prowadzony jest on przez specjalistę (nie musi być to prawnik). Działa on na podstawie dokumentów

⁵² Ibidem, s. 46.

⁵³ United Nations Commission on International Trade Law, Komisja ONZ do spraw międzynarodowego prawa handlowego.

⁵⁴ J. Bazylińska-Nagler, *Internetowy system rozstrzygnięcia transgranicznych sporów konsumenckich w prawie Unii Europejskiej*, [w:], *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, A. Bator et al. (red.), Wrocław 2013, s. 219.

⁵⁵ Raport z działalności grupy roboczej – zob. tryb dostępu: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V16/014/73/PDF/V1601473.pdf?OpenElement> [06.01.2017].

dostarczonych mu przez strony i w ciągu 30 dni od jego powołania wydaje orzeczenie. Orzeczenie jest ostateczne.

Transatlantyckie Partnerstwo Handlowo Inwestycyjne (TTIP) a konsumenci

W wielu opracowaniach⁵⁶ podkreśla się, jak bardzo istotny jest wkład konsumentów w napęd światowej gospodarki. W samej Unii Europejskiej ilość konsumentów szacuje się na 493 milionów, co stanowi 58% unijnego produktu krajowego brutto. Natomiast w Stanach Zjednoczonych konsumenci stanowią ok. 70% siły nabywczej PKB⁵⁷. Porównując obie te gospodarki widać, że konsumenci mogą odegrać jeszcze większą rolę w gospodarce Unii Europejskiej⁵⁸. W kwestii transatlantyckiej współpracy, Europa musi postarać się o bardziej jednolitą ochronę i pewniejsze narzędzia jej egzekwowania na zagranicznych rynkach, szczególnie w kontekście negocjowanego Transatlantyckiego Partnerstwa Handlowo Inwestycyjnego (TTIP). Ponieważ handel pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską stanowi ok. 40% globalnego handlu, potencjalna uniwersalna umowa w przedmiocie transatlantyckiego handlu może okazać się korzystna z perspektywy konsumentów. Komisja Europejska może mieć interes zacieśnienia stosunków ze Stanami Zjednoczonymi w przedmiocie ochrony praw konsumentów, aby wspólnie móc zwalczać nieuczciwe praktyki i oszustwa, poprzez np. dzielenie się informacjami, co potencjalnie mogłoby wyeliminować niektóre powszechnie występujące problemy w obrocie konsumenckim.

⁵⁶ G. Maciejewski, *Konsument w strategii współczesnego przedsiębiorstwa*, „Konsumpcja i Rozwój” 2012, nr 2, s. 37 i nast.; K. Janoś, *Wzrost gospodarczy wypracowali konsumenci. Analitycy komentują dobre informacje z gospodarki*, tryb dostępu: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/wzrost-gospodarczy-pkb-pko-bp-gus,180,0,2360500.html> [01.01.2018].

⁵⁷ M. Kuneva, *Closing The Gap: Consumer Policy in a Globalized World*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2008, nr 1(32), s. 173.

⁵⁸ Ibidem.

Wnioski

W wielości regulacji a także wielości instytucji stojących na straży praw konsumenta, jedno jest pewne – świadomość praw jest kluczem do bezpiecznego międzynarodowego obrotu prawnego i handlu. Bez wątplenia doświadczenia amerykańskie mogą służyć jako przykład dla polskiego ustawodawcy i wyznaczać tor promocji koncyliacyjnej metody załatwiania sporów, zapewniając odpowiedni poziom ochrony praw konsumentów. W zmieniającej się rzeczywistości i nieustannego umiędzynarodowienia obrotu prawnego, niektóre zmiany postępują zbyt szybko, dlatego w interesie społeczności międzynarodowej jest nieustająca kontrola i czujność, aby zapobiec nadużyciom związanym np. z *uneven bargaining power*, czy też z niską świadomością prawną.

Bibliografia

Akty prawne i orzecznictwo:

- Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (Dz. U. z 2014 poz. 827).
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 83, s. 47 z 30.03.2010 r.).
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, (Dz.Urz. UE C 83).
- Kodeks Postępowania Cywilnego, (Dz. U. 164 nr 43 poz. 296).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.Urz. UE L 304/64).
- Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, New York 1958, tryb dostępu: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/New-York-Convention-E.pdf> [06.01.2017].
- Regulamin Bankowego Arbitrażu Konsumentckiego, Załącznik do Uchwały nr 15, XVII Walnego Zgromadzenia ZBP z dnia 26 kwietnia 2006 r.

Wyrok SN z dn. 22 lutego 2007 r. (200/06 z 22.2.2007).

Literatura:

- Alderamn R.M., *What's Really Wrong with Forced Consumer Arbitration*, „Business Law Today” 2010, tryb dostępu: https://www.americanbar.org/publications/blt/2010/11/03_alderman.html [06.01.2017].
- Bazylińska-Nagler J., *Internetowy system rozstrzygania transgranicznych sporów konsumenckich w prawie Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, A. Bator et al. (red.), Wrocław 2013.
- Belohlavavek A.J., *Ochrona Konsumentów w postępowaniu arbitrażowej*, Warszawa 2012.
- Chen J., *Consumer Protection Initiatives Across The Globe*, „Loy. Consumer L. Rev.”, 2014, nr 27.
- Delisle J., Trujillo E., *Consumer Protection in Transnational Contexts*, „The American Journal of Comparative Law” 2010, nr 58.
- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, Warszawa 2012.
- Gajda-Roszczyńska K., *Alternatywne metody rozwiązywania sporów konsumenckich – arbitraż, wybrane zagadnienia (cz. III)*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 4.
- Garner B. A. (red.), *Black's Law Dictionary*, 8th edition, Thomson Reuters 2004.
- Gniewek E., *Kodeks Cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Janoś K., *Wzrost gospodarczy wypracowali konsumenci. Analitycy komentują dobre informacje z gospodarki*, tryb dostępu: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/wzrost-gospodarczy-pkb-pko-bp-gus,180,0,2360500.html>, [01.01.2018].
- Krzemiński J., *Przyszłość arbitrażu konsumenckiego – zapis na polski sąd polubowny jako niedozwolone postanowienie w umowach z konsumentami*, [w:] *Prawo konsumenckie w praktyce*, M. Czarnecka, T. Skoczny (red.), Warszawa 2016.
- Krzemiński K., w: *Przyszłość arbitrażu konsumenckiego – zapis na polski sąd polubowny jako niedozwolone postanowienie w umowach z konsumentami*, *Prawo Konsumenckie w Praktyce*, Warszawa 2016.

- Kuneva M., *Closing The Gap: Consumer Policy in a Globalized World*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2008, nr 1(32).
- Maciejewski G., *Konsument w strategii współczesnego przedsiębiorstwa*, „Konsumpcja i Rozwój” 2012, nr 2.
- Mańko R., *The notion of ‘consumer’ in EU law*, Library Briefing of the European Parliament, 06.05.2013 r., s. 1, tryb dostępu: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf) [06.01.2017].
- Pietraszewski M., *Zapis na sąd polubowny jako klauzula abuzywna*, „Kwartalnik ADR” 2010, nr 2(10).
- Raport Amerykańskiej Izby Handlowej w Polsce: *Wspólny sukces! 25 lat polsko-amerykańskich relacji gospodarczych*, tryb dostępu: http://www.biznes.newseria.pl/files/1097841585/raport_amerykanskiej_izby_handlowej_w_polsce_i_kpmg_w_polsce.pdf [06.01.2017].
- Raport z działalności grupy roboczej – zob. tryb dostępu: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V16/014/73/PDF/V1601473.pdf?OpenElement> [06.01.2017].
- Raport: Polubowne Rozstrzyganie Sporów Konsumenckich w Polsce*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – Departament Inspekcji Handlowej oraz Departament Polityki Konsumenckiej, Europejskie Centrum Konsumenckie ECK Polska, Warszawa 2014.
- Rewizorski M., *Globalizacja i jej przeciwnicy*, „Przegląd Politologiczny” 2011, nr 1, tryb dostępu: <https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/pp/pp-1-2011/049-064.pdf> [06.01.2017].
- Rządkowski M., *ADR w sporach konsumenckich w świetle implementacji dyrektywy 2013/11/UE*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2016, nr 3(35).
- Schmitz A.J., *American Exceptionalism in Consumer Arbitration*, „Loyola University Chicago International Law Review” 2012, nr 10.
- State of Consumer Protection Survey: Summary 2014-2015*, tryb dostępu: <http://www.consumersinternational.org/media/1568496/ci-survey-summary-2015-english.pdf> [06.01.2017].
- Szczepańska E. K., *Pojęcie konsumenta w „dyrektywach konsumenckich” Unii Europejskiej i orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – wybrane aspekty prawne*, tryb dostępu:

https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/13771/1/17_SZCZ_EPA%C5%83SKA.pdf. [12.03.2018].

Szumański A. (red.), *Arbitraż Handlowy*, System Prawa Handlowego, Tom 8, Warszawa 2010.

Wiśniewski A.W., *Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce. Status prawny arbitrażu i arbitrów*, Warszawa 2011.

Yu W., *Direct to Arbitration: Enforcing Arbitration In Consumer Contracts*, „Supreme Court Preview” 2015.